

Hát váltsunk már témát!

Interjú Richard Rorty filozófus professzorral

Richard Rorty Jacques Derridával és Jürgen Habermassal egyetemben korunk legfelkavaróbb és legtöbbet vitatott filozófusai közé tartozik. *A filozófia lingvisztikai fordulata* című, 1967-ben publikált könyve óta az amerikai filozófus számtalanszor lepte meg a filozófiai közvéleményt. Munkái példa nélkül álló elméleti kíváncsiságról adnak számot, érdeklődésről, ami ráadásul kevéssé szorítható az akadémiai diszciplínák keretei közé. Így jutott el Wittgensteinhez, Heideggerhez, Freudhoz és Foucault-hoz, végül John Deweyhoz. Kollégáit nemcsak a filozófia önértelmezéséről írott kritikájával (*A természet tiúkre*, 1979) ejtette gondolkodóba, hanem azzal is, ahogy feladta princetoni elíttekatedráját egy virginiai bölcsészprofesszori állásért. Leghíresebb könyve (*Kontingencia, irónia és szolidaritás*, 1989) a charlotteville-i évek nagy témájának briliáns variációit tartalmazza: hogyan egyeztethető liberális módon össze a magánautonómiákra és az önmegvalósításra törekvés az igazságosabb társadalom iránti elkötelezettséggel. Legújabban Rorty az amerikai kulturális baloldalt vonta bírálata körébe, szemére lobbantva, hogy bizáncias fogalmi játékaival volta-keppen elfeledi-elfojtja a kapitalizmus realitásait.

A hamburgi *Die Zeit* szerkesztőjének beszélgetése az amerikai filozófussal, Richard Rortyval az igazságról és igazságosságról, valamint a „kulturális baloldalról”

Rorty professzor, 1989 után a régi irányjelzőink hirtelen elavultak. Legújában már egyenesen olyan politikacsinálásról is beszélnek, amely „túl volna a jobb- és baloldalon”. Ön ugyanakkor a „kulturális baloldal” fogalmát használja. Mégis létezne még a baloldal?

A „kulturális baloldal” fogalmát az afroamerikai filozófustól, Henry Louis Gatestől vettem át. Gates ezzel akarja közös nevezőre hozni az egyetemi protesztmozgalmak sokszínű jelenségvilágát – a feministáktól a homoszexuálisokon és feketéken át a latinamerikaiakig. A kulturális baloldal ennyiben a kisebbségi csoportok informális szövetsége volna. E mozgalmaknak sokrétű mondanivalójuk van a fajokról, etnikumokról és nemekről, ám a szegénységről már lényegesen kevesebb.

Talán mert a kulturális baloldal elfojtaná a kapitalizmus kérdéskörét? Vagy talán azért, mert politológiailag már régóta túl vagyunk a jobboldal és baloldal párfogalmán?

E párfogalom gyökerében a szegénység–gazdagság megkülönböztetésére vonatkozik, és ennyiben baloldaliak és jobboldaliak küzdelme bizonyára tovább folyik majd. Egyáltalán nem úgy tűnik manapság, mintha ez a séma egyhamar elavulhatna. Európában megfigyelhető egy szerteágazó gazdasági vita arról, hogy mennyi munkaalkalom teremthető milyen bérfeltételek mellett anélkül, hogy visszaesnének a szabad verseny világába. Amerikában ezzel szemben az a látszat keletkezett, mintha bal és jobb összeesküdött volna, hogy közgazdasági kérdések helyett szigorúan csak kulturálisakat tematizáljon. A jobboldal már régen azzal foglalatосkodik, hogy a demokratikus kormányzás következtében fellépő erkölcsi hanyatlás rémképét festesse. A baloldal is mindenekelőtt kultúrharcként úzi a politikát. Ez annyiban érthető, hogy a baloldaliak egyetlen befolyási övezete ma Amerikában az egyetlen világa. Ezzel az a gond, hogy a baloldali professzorok olyannyira a faji, etnikai és a nemek közötti diszkriminációra összpontosítanak, hogy az ország gazdasági problémái nem jönnek szóba. Hozzátennem, nálunk a baloldal nem habermasi fogantatású, inkább Foucault-t követi.

Kérem, magyarázza ezt meg.

Németországban a baloldali intellektualizmus vonatkoztatási pontja Habermas. Olyan kategóriákban gondolkodnak a politikáról, mint „torzítatlan” és „dominanciamentes” kommunikáció, és osztják a nagyobb egyenlőségről szóló elképzeléseket. Elmélet és gyakorlat így kéz a kézben mehet előre. A mi kulturális baloldalunk ezzel szemben Michel Foucault hatalomanalízise fényével tekint a társadalomra. Gondolkodásukat meghatározza az Egyesült Államokban dívó politikai képzelőerő. Foucault pedig a kritikai intellektualizmus mintáját jelenti.

Foucault az Ön számára is koronatanú. Milyen kétely bukkant fel az Ön számára egyszerre ebben a gondolkodásban?

Foucault gyanúja minden fennálló vagy elgondolható intézménnyel szemben ma már a hallgatók alap-beállítottságává vált. Ez ennyiben csak folytatja a hatvanas évek forradalmárainak iránymutatását: a rendszer a lehető legmélyebben korrump. A mi kulturális baloldalunk tehát, nem utolsósorban Foucault elemzéseinek hatására, a gyanakvás politikáját folytatja, ahelyett hogy politikai célokat tűzne ki. Ne értsen félre, hiszem és állítom, hogy e mozgalmak sok jót értek. A nők helyzete a homoszexuálisokéval és az afroamerikaiakéval egyetemben sokat javult a kulturális baloldal sikerei nyomán. Ám a gazdasági egyenlőtlenség egyre szélsőségesebb formákat ölt hazánkban. Az, hogy hová tart ez az ország, azt a közgazdaság terepén döntik el.

Kényes helyzet állt elő azzal, hogy ma sok, a kisebbségpolitikában kiérdemesült emberünknek megálljt kellene parancsolnunk. Azt kellene tanácsolnunk nekik: vegyék górcső alá azokat a fehér, heteroszexuális férfiakat is, akik nem találnak munkát, és így családjukat sem tudják ellátni. A szegény fehér heteroszexuális férfi azonban nem érdekli a kulturális baloldal főáramába tartozó elméleti szőrszálhasogatókat.

Az amerikai kulturális baloldal elfelejtette volna az emberek materiális problémáit?

Azt hiszem, ez a helyzet. Ennek oka a vietnami háborúban keresendő, amikor a baloldal számára megmutatkozott, hogy ebben az országban nagyon nincs jól valami. Kimondani aligha mondta valaki is, de úgy tűnik, meggyőződésé érlelődött, hogy ennek az országnak a baja a fehér heteroszexuális férfiakban rejlik. Ez a kispolgári fehér átlagháztartás került a vietnami háború idején a kulturális baloldal antimilitarista és antiimperialista kritikájának célkeresztjébe. Sajnos azonban a vietnami háború Johnson elnök politikai hibája volt, és nem fogható fel egyszerűen a fehér heteroszexuális férfiuralom automatikus következményeként.

Henning Ritter a Frankfurter Allgemeine Zeitung hasábjain az Ön kulturális baloldalt érő kritikáját Heidegger kifejezésével színeváltásnak értékeli. Mi a magunk részéről ugyanakkor nem tudunk fordulatot felfedezni.

Magam is meglepődtem a szóban forgó kifejezésen. Nem emlékszem arra, hogy véleményt változtattam volna. A hatvanas években azok közé tartoztam, akik felvonultak a háború ellen. Mindig óvtam hallgatóimat attól, hogy ki-nevettessék magukat és elriasszák a választókat, elidegenítsék a közvéleményt. Ennyiben tehát az én feltételezett pálfordulásom nem létezik.

Az elmúlt időszakban kevésbé volt vonzó dolog baloldalinak lenni. A baloldaliság ma mindenekelőtt azt jelenti, hogy védelmezzük a jóléti állam maradványait. Tehát defenzívát jelent azzal a konzervativizmussal szemben, amely képes volt a modernizációt a maga zászlajára írni. Visszatérhet-e még a baloldal a politikai küzdőterre?

Bízom benne. Az Egyesült Államokban most néhány új ember állt a szakszervezeti mozgalom élére. Azon fáradoznak, hogy a szakszervezeteket politikailag újra befolyásossá tegyék. Ehhez szövetségeseket keresnek az akadémiai világban. Ez sokat ígérő fejlemény.

Legújabb publikációiban Ön egy olyan problémát vet fel, amely a német baloldalt különösen közelről érinti: a nemzetállamhoz való viszonyra gondolunk. Az Ön kollégája, Jürgen Habermas a nemzetek feletti szervezetektől várja a globalizáció nyomán előállott válsághelyzet megoldását.

Ebben Habermasnak alapjában véve igaza van. Azt a kérdést mindenesetre nem kerülhetjük meg, várhatunk-e egyáltalán addig, amíg a nemzetek feletti szinten történik valami. Hiszen igen veszélyes politika az, amely az egyelőre még nemzetállami keretekbe szervezett demokráciák munkássztályának nagy részét kétségbeesett helyzetbe sodorja. Megtörténhet, hogy a jobboldali reakció még azelőtt bekövetkezik, hogy a funkcióképes szupranacionális megoldások megszületnének.

Ön volt az, aki a közelmúltban vitát kezdeményezett a patriotizmusról. A német emberek vegyes érzelmekkel telt irigységgel tekintenek az Ön kiállítására a hazafiás baloldali politizálás mellett. A hazafiasság liberális verziója, az alkotmányhoz fűződő patriotizmus német földön kisebbségi jelenség: a reálisan létező hazafiás érzelmek mifelénk kevésbé emelkedettek.

A fogalom az amerikai intellektuel számára sem mentes a vegyes érzelmektől. Amikor a *New York Times*-ban cikket tettem közzé „A hazafiatlan tudományosság” címmel, még a barátaim is felháborodtak.

Ha jól értjük, nem a nacionalizmusra gondol. Az emberek szabadnak és egyenlőnek születnek a civil társadalom keretei között, szükségük van ugyanakkor egy nemzeti narratívára ahhoz, hogy megtalálják önmagukat.

Igen, ráadásul két nemzeti hagyomány is létezik egymás mellett, a jobb- és a baloldali. A baloldalnak ebben a században mindvégig harcolnia kellett azért, hogy elismerjék az ő verzióját. Ebben a verzióban az amerikai történelmet Lincoln emancipációs nyilatkozata tünteti ki, majd a női választójog bevezetése, a szakszervezetek felemelkedése, a Rooseveltnél elnöközéshez fűződő szociális törvénykezés jellemzi meghatározó erővel. Ebben az értelemösszefüggésben nem lehet túlbecsülni a vietnami háború hűsbavágó hatását: eladdig létezett „hazafias” baloldal. A polgárjogi mozgalom, amely a faji elkülönítés törvényi alapjainak visszavételét sürgette, még az amerikai ideálokhoz való ragaszkodás talaján állott. A háború után azonban kiüresedett a szabadsághoz és egyenlőséghez fűződő nagy amerikai hagyomány retorikája. A háború élménye immár lehetetlenné tette az országgal kapcsolatban a patrióta büszkeség húrjainak pengetését. Az amerikai baloldal számára az a háború mély bepillantást engedett az amerikai demokrácia mélységének sötétjébe.

A statisztika tanúsága szerint minden negyedik gyermek a szegénység küszöbén nő fel az USA-ban. Hogyan segíthetne ezen egy újfajta állampolgársági közösségtudat megerősödése?

Az amerikai baloldal új életre galvanizálásának egyetlen útja visszatérés az amerikai álom retorikájához. Ezt az esélyegyenlőségről mesélt álmot, amelyet Lincoln, Rooseveltnél és Martin Luther King szöttek tovább, manapság folyamatosan elárulják. Korábban a demokrata párt szociáldemokrata beállítottságú balszárnyának tagjai még „liberálisoknak” nevezték magukat. Ezt ma már senki meg nem merné tenni. A jobboldal fantasztikus retorikai győzelmet aratott akkor, amikor elérte, hogy a liberális politikát sokan a szilárd erkölcsi tartás hiányával, holmi frivolitással és engedékenységgel azonosítsák. Politikai öngyilkossággal ér fel, ha ebben az atmoszférában valaki a liberalizmus hagyományait idézi fel. A fenti értelemben vett kulturális baloldal sajnos közreműködött e nagyszabású diszkreditálásban! Azt a benyomást keltik, hogy nem létezik középút az elszánt rendszerkritika és az értékisajátítás elfogadásán alapuló önfeladás között.

A posztmodernitás elmélete ellehetetlenítette volna az értelmet adó gyakorlati politizálást?

Semmiképpen, nézze csak: az olyan gondolkodók számára, mint Michel Foucault, Jacques Derrida vagy Slavoj Žižek ugyan valóban mindig arról van szó, hogy kiemeljék az igazságosságról, szabadságról és haladásról alkotott elképzeléseink lehetetlenségét vagy önellentmondásait. Ha a politikumot az ő kategóriáikban ragadjuk meg, akkor nehéz lesz állást foglalnunk egy-egy törvénnyel kapcsolatban, vagy éppen olyan megállapításra jutnunk, hogy a segélyezés jövedelemküszöbét túl magasán állapították meg. Ilyen politikai megfontolások előtt ezek az elméletek elzárkóznak.

Ön különbséget tesz a felvilágosodás politikai és filozófiai felfogása között és fenntartja, hogy az utóbbi kudarcot vallott. Hogyan lehetséges ez?

Úgy találom, a politikai haladást és a filozófiai haladást különféle fogalmi

keretekben és narratívákban kell elgondolnunk. Meglehet, hogy bebizonyítottunk vehetjük a liberális demokrácia elméleti megalapozásának lehetetlenségét, amint erre a posztmodern kritika képviselői megannyiszor rámutattak. Az is meglehet, hogy politikai meggyőződéseink számára sem találunk plauzibilis megalapozást, lehorgonyzó végocokokat. Mindez azonban ne indítson senkit sem arra, hogy a reményt feladja. Legjobb, ha a politikum filozófiai elméletét a privátszférába száműzzük, és ezzel nem engedjük meg, hogy kompromittálják a nyilvánosság előtti felelősségvállalásainkat. Ami azt a narratívát illeti, amelyben a politikai haladást elgondoljuk, az arról való közmegegyezést polgártársainkkal mindegyre újból elő kell állítanunk. Ugyanez a konszenzus a filozófiai beállítódásainkról már éppoly fölösleges, mint a vallásos hitről alkotott nézetazonosság. A felvilágosodás politikai programja, végsőkéig leegyszerűsítve, abban áll, hogy lehetőség szerint minden gyermek számára esélyegyenlőséget nyújthassunk önkibontakoztatásuk érdekében. Amerika 1900 és 1965 között ezen a téren rendkívüli haladást ért el. A hetvenes évek óta azonban az esélyegyenlőség drámai romlást szenvedett. Egy különösen deprimáló statisztika szerint 1975-ben a társadalom felső egynegyedéből induló gyermekek számára négyszer akkora matematikai esély adódott felsőoktatási végzettség megszerzésére, mint az alsó egynegyed számára. Ugyanez a valószínűség ma tízszeres különbséget rejt! Az ilyesminek már régen protesztmozgalmat kellett volna életre hívnia, ez azonban mind ez idáig elmaradt.

Mi marad hát a filozófiának, ha az irodalom szolgálólányaként maga is csupán egy „nagy elbeszélést” tud nyújtani? Melyek végül is azok a problémák, amelyeket a filozófia oldhat meg egyedül a többi tudomány nélkül?

Az a kép, amely megoldandó problémák tárházaként jellemezné az egyes szaktudományokat, nem adekvát azzal, amit a filozófusok tesznek. A média emberei mindig azt kérdezik: mi a filozófia hozzájárulása, hozzáadott értéke? Ez így szellemtelen. Az én számomra filozófia éppenséggel mindaz és csak az, amit a mindenkor mértékadó gondolkodók egy adott időszakban bedobnak a köztudatba. Pillanatnyilag Derridát és Habermast látom ilyennek. A mai filozófia ennyiben nem egyéb, mint az ő eszméik diszkussziója. A filozófusok próbálgatják, mire jutnak Derridával és Habermasszal. Meghánnyjákvetik, hogy milyen kapcsolatban állnak a habermasi univerzális érvényességigények Derrida állításaiival arról, hogy ez vagy az miért lehetetlen.

Ön fellépett azért, hogy a haladás eszméjét válasszuk le az igazságéről. Hogyan hihetünk úgy a haladásban, ha az igazság elérhetőségét kétségbe vonjuk?

Attól tartok, a filozófusokon kívül mások nem csüggenek ilyen mértékben az igazság fogalmán. Míg a szabadság és igazságosság fogalmai világos politikai jelentéssel bírnak, az igazság fogalma inkább Istenhez hasonlatos: egyesek használják, mások pedig jól megvannak nélküle.

Az Ön eretnek filozófiai eredményeiben az a legmeglepőbb, ahogyan az értelmiség legmélyebbről jövő félelmeivel bánik. Ön feladta az igazság megtalálásának kritériumait, sutba vágta az univerzális érvényességigényeket, a lét és látszat megkülönböztetését – nem vezet mindez az értelem szorongató trónfosztásához?

Megértem ezeket az aggályokat. A felvilágosodás programja kimondta: az igazság, az ésszerűség, sőt a természet is a szegények oldalán van a gazdagokkal szemben, az elnyomottak oldalán az elnyomók ellen. A magam részéről mégis azt kell mondanom, hogy az elnyomottak oldalán az égvilágon semmi sem áll. Nincsenek kvázi-isteni dolgok, mint igazság, ész vagy éppen természet. Az elnyomottak ügye egyes-egyedül a mi politikai kezdeményezéseink erejétől függ. Amennyiben egyre inkább igazságosságról, esélyegyenlőségről, jövedelmkülönbségekről, méltányosságról és hasonlókról esik szó, úgy azokat a kérdésfeltevéseket, hogy miben áll az igazság, az ésszerűség és természetesség, egyszerűen megtakaríthatjuk magunknak.

A filozófiának tehát semmi néven nevezendő felelőssége nincs a köztársaság jóléte felől?

A filozófia szerepét e tekintetben a művészet és a politika vette át. A francia forradalom után a társadalmi nyilvánosság nagykorúvá vált. Az ugyan túlzás, amit Tocqueville ír az amerikai demokráciáról, hogy ott mindenki a politikáról beszélget. De még ez is jól érzékelteti a történelmi helyzet növmát. E fejleményekkel párhuzamosan a művészethez való hozzáférés is számos ember számára lényegesen könnyebb lett. Ha, mint ez a helyzet manapság, a műalkotásokat és a politikai diskurzust egy széles nyilvánosság kíséri figyelemmel, akkor teológia és filozófia mindjárt sokkal kevésbé látشانak fontosnak, mint például a 18. században.

Ön azt ajánlja tehát, hogy filozófia, irodalom és művészet kizárólag a privátszférában szolgálja az önkifejezés és önmegvalósítás céljait. Nem semlegesítjük ezzel azt a kulturális és politikai energiát, ami e területekről származhat?

Nem, Ön félreért engem: a művészet legjava közérdeklődésre tart számot. Dickens, Zola és Twain regényei, de még a televízió szappanoperái is, olyan közügyekké váltak, amelyek javarészt az osztályok és a nemek közti kérdéseket feszegetik. Sok ember azonban fenntart magának egy olyan intimszférát, amely a politikai megfontolások előtt zárva marad. Bizonyos művek személyes imádság tárgyává lesznek, miként korábban sokan szenteket tiszteltek személyes és privilegizált módon. Kedvenc példám erre Proust.

Ezzel persze nem szeretnék semmi olyat privatizálni, ami nem volna már régen magánkézen. Az esélyek egyenlőségének megteremtésére orientált baloldali politizálás egyik tiszteletreméltó célja az, hogy e magán-vadászmezők minél több ember érdeklődése tárgyává váljanak. Régen csak az arisztokrácia képezett jogot magának a szépség e kis pillanatainak élvezetére. Gyakran félreértik azt, ahogyan én megkülönböztetem a nyilvánosat a magántermészetűtől, mintha azt sugallanám, a művészet magánjellegű. Éppen ellenkezőleg! Kilencvenkilenc százalékban politikumnak tekintem. De a fennmaradó egyetlen százalék rendkívül fontos. Ez tartalmazza Dosztojevszkijt, Nietzscht, Proustot, Heideggert, Kafkát. Velük aztán politikailag semmit sem lehet kezdeni, önazonosságunk fejlesztéséhez és újraírásához azonban elengedhetetlenek.

Mégis, mindig baloldali jelszó volt az, hogy minden, ami privát, az tárgya a politikának. Úgy tűnik, Ön ezt másképp látja.

Ez a jelszó a „privát” szó félreértésén alapul. Azzal az antiliberális meg-

közelítéssel, hogy „minden politikum”, nem megyünk messzire. A totalitárius államok nyújtják a legerettebb példát a politikum és a privátszféra megkülönböztethetőségének tilalmára, ahol azután a saját magukért érzett felelősség is feloldódhat a másokért érzett felelősségvállalásban.

Röviddel ezelőtt Ön azt írta, reméli, a filozófusok mihamarabb úgy járhatnak el az igazság, az ész és a természet fogalmaival, amiképpen a felvilágosodás tette az Isten fogalmával. Mit jelentsen ez?

Nézze, a 17. században úgyszólván lehetetlen volt filozofálni anélkül, hogy bizonyos vélekedést ne alakítsunk ki Isten természetéről, az egyházzal való viszonyáról, az észről és a kinyilatkoztatásról mint Istenhez való hozzáférésünk eszközeiről stb. A felvilágosodás itt a következő fordulatot hozta: felejtjük el ezeket a problémákat, hát váltunk már témát, hagyjuk ki Istent a játékból, hátha előrébb jutunk. Azt javaslom, tegyük ugyanazt a filozófiával, amit a felvilágosodás emberei tettek a teológiával. Így az olyan kérdések megvitatása például, mint a lét és látszat megkülönböztetése, bizvást átengedhető volna olyan embereknek, akiknek ez személy szerint fontos. A teológiai vita ma már teológusok belügye, politikai megfontolások számára irreleváns.

Vissza az osztálypolitikához!

Richard Rorty az egyesült államokbeli társadalmi egyenlőtlenségekről és a szakszervezetek jövőjéről

Ha az ember találomra betéved az angliai Munkáspárt egy gyűlésére, minden bizonnyal hallani fogja a „Vörös lobogó” dalát. Meglehet érzelmesnek, sőt melodramatikusnak fogjuk találni a szöveget. Ám ez olyasmire emlékeztethet bennünket, amit már mindannyian rég elfeledtünk: nevezetesen arra, hogy a szakszervezetek története, Európában és Amerikában egyaránt, erőszakos harcok véráztatta története. Sok sztrájkoló anyának kellett végignéznie, amint gyermeke éhez, hiszen a szakszervezetek csak lassanként tudtak annyi anyagi erőt összegyűjteni, hogy sztrájkasszáikból szerényen támogassák a dolgozókat. A sztrájkok pedig csak azért járhattak sikerrel, mert munkavállalók milliói alkalmanként még akkor is megtagadták a munka felvételét, ha ez családjuk számára az éhezést jelentette. Mindezeket különösen akkor érdemes eszünkbe idéznünk, mikor egy William Bennett vagy Robert Bork beszédét hallgatjuk arról, hogy a liberális individualizmusnak végét kellene már szakítanunk. Nos a szakszervezetek létükben testesítik meg az olyan liberalizmuson túli erényeket, mint szolidaritás, hűség és önfeláldozás.

A legtöbb amerikai gyermek tanul valamit a polgárjogi mozgalmak mártírjairól is. Ugyanők azonban javarészt semmi sejtelemmel nem bírnak arról, hogyan alakult ki a nyolcórás munkanap és az ötnapos munkahét a munkavállalók zöme számára. Valószínűleg semmit sem hallanak azokról a kizsákmányoló jellegű munkafeltételekről, amelyek között felmenőik robotoltak. És végképp semmit sem tudnak arról a vérről, amelyet kiontottak, és az éhségről, amelyet elviseltek azért, hogy az amerikai szakszervezetek össze-

esküvők bünszövetkezetéből bevett társadalmi intézménnyé nőhessék ki magukat.

A többi ipari demokráciával egyetemben Amerika ma egy olyan probléma előtt áll, amelyről – olyan megrögzött fasiszták kivételével, mint a francia Le Pen és az amerikai Pat Buchanan – a legtöbb politikus nyilvánvalóan kerül a diskurzust: a munkabérek a világ mércéjével mérve nevetségesen magasak. Ezért aztán egyre fogynak azok az okok is, amelyek az ilyen, a világátlag ötszöröse szintjén megfizetett munkások továbbfoglalkoztatásához vezetnek. A tőke és a munka piacainak globalizálódása azzal is jár, hogy egyetlen nemzetgazdaság sem képes elégségesen önellátó maradni ahhoz, hogy kormányzati szintű társadalmi tervezést valósítson meg. Még az amerikai gazdaság is lassanként kisiklik a kormány és ezzel a választók ellenőrzése alól. Ez az új konstelláció persze elfogadhatóan kellemes a népesség azon egy százaléka számára, akik a megtermelt javak mintegy 40 százalékát birtokolják. Az ő osztalékaik csak emelkednek, ha a termelést Ohióból Thaiföldre vagy Észak-Karolinából Dél-Kínába helyezik ki. Még a dollár túlértékeltisége sem okoz gondot nekik, hiszen befektetési tanácsadók egy gombnyomással konvertálják azt.

Amerika jövője egyre kevésbé érdekes ezeknek az embereknek, hiszen ők már egy világgazdaság befektetői – egy olyan gazdaságé, amelynek töretlen hatékonyság- és termelékenységnövekedése azon alapszik, hogy a globális munkaerőpiac az egyre szegényebb országok irányába terjeszkedik. Im már tökéletes félreértés olyasmit állítani, hogy ami jó a General Motorsnak vagy a Microsoftnak, az jó lehet Amerikának is. Azok a reakciós iparbárók, akiket Rooseveltnél állított pellengérré, beruházásaikkal még javarészt Amerika jövőjébe fektettek be. A mai szupergazdagok számára az ilyesmi már nem volna bölcs dolog.

Az olyan szerzők, mint Michael Lind és Edward Luttwak, azt az ugyan-csak plauzibilis jövőképet vázolták fel Amerika számára, hogy a lakosság felső egyötödét kitevő jól képzett réteg fogja végrehajtani a nemzetközi tulajdonosok utasításait. Ezért a munkáért ők évi 75 000 és 50 000 dollár között fognak keresni. A maradék négyötödnek, akik ma átlagosan 30 000-et hoznak össze, szembe kell majd nézniük azzal, hogy jövedelmük évről évre csökkenhet és cserébe a legpiszkosabb munkákat is el kell vállalniuk. Amerikát, azt az országot, amely egy új típusú szabadság megszületését ígérte, olyan mértékű osztálykülönbségek szaggatják szét, amelyek ismeretlenek és elképzelhetetlenek voltak egy Jefferson, Lincoln vagy éppen Walt Whitman számára.

A Lind és Luttwak szerzőpáros felvetése szerint a gazdasági egyenlőtlenségek élesedése és az örökletes gazdasági kasztok kialakulása gátlástalanul fog előrehaladni, hacsak nem kerül a politika fókuszába a hosszú távú társadalmi tervezés témája. Talán túl pesszimista beállítottságú ez a szerzőpáros. Ezt azonban csak akkor tudjuk majd megítélni, ha felvetéseik nem találnak süket fülekre, hanem kapcsolódni fognak mindazok, akik valamiféle választott pozícióra pályáznak. Ez nagyon fontos abból a szempontból is, hogy az amerikai szakszervezetek nagyobbak és befolyásosabbak lehessenek a jövőben. Hiszen ők az egyetlen olyan erőcsoport ma, amely érdekelt abban, hogy

ezek a társadalmi kérdések terítékre kerüljenek – ők hozhatják egyedül a politikusokat abba a kényszerhelyzetbe, hogy diskurzust kezdjenek arról, miképpen vehetnék elejét a gazdasági egyenlőtlenségek elmélyülésének. Ezek a kérdések pedig akkor fognak a politikai beszéd napirendjére kerülni, ha a szakszervezeti mozgalom újra maga mögött tudhatja majd az elhagyott gyárnegyedek, leépült városnegyedek és városbelsőik szavazatait.

Itt alapvetően arról van szó, hogy Amerika nem kevesebbet ígért, mint az osztály nélküli társadalom megteremtését. És valóban, már a legjobb úton volt afelé, hogy házmesterek, menedzserek, professzorok, ápolónővérek és eladók polgártársnak tekintsek egymást és ne kelljen lesütniük a szemüket egymás előtt. Ezenkívül úgy tűnt még, hogy itt minden gyermek összehasonlítható iskoláztatásban részesül, és mindenkit ugyanúgy kezel a rendőrség és a bíróság. Rooseveltt és Johnson elnökök ideje között nagy lépéseket tettünk az ilyen társadalom kialakítása felé. A második világháború befejezése után eltelt két évtizedben az országos nagypolitika szintjére emelkedett szakszervezeti mozgalom is sokmindent elért. Olyan idők voltak azok, amikor társadalomtudósok mint Daniel Bell, Arthur Schlesinger és John Kenneth Galbraith szakszervezeti vezetőkkel válllvetve dolgoztak. A vietnami háborúval azonban szertefoszlott a tudósoknak és a szakszervezetieknek ez a szövetsége, amely a Demokrata Pártot folyamatosan a baloldalon volt képes tartani. A vietnami háború elleni protesztmozgalom és a késő hatvanas évek mániákus diákmozgalmai máig éreztetik hatásukat. A diákoknak ugyan igazuk volt a háború megítélésében – ez egy olyan igazságtalan háború és megszárlás volt, amiért szégyellnünk kell magunkat. Ám akkoriban kezdődtek meg a zászlóégetések és a hazatérő katonák leköpdősése is. Ezzel nagyobb kárt okoztak a baloldalnak annál, mint azt elképzelni lehet. Amikor aztán ráadásul az „America” szót „k-val kezdték írni (célzás a németek helyesírására – *a fordító megjegyzése*), akkor végképp elveszítették a dolgozók együttérzését és szimpátiáját. Egészen George McGovern 1972-es jelöléséig a baloldal nem is látta tisztán, hogy immár messze nincsen ügödöntő politikai többség birtokában.

A baloldal azóta az egyetemi közéletre koncentrált az országos ügyek helyett. Mialatt a republikánusoké lett a Fehér Ház, mi megszereztük valamennyi angol-tanszéket. Mialatt hátat fordítottunk nekik, a szakszervezeti mozgalom lassanként felőrlődött a szolgáltatások nemzetgazdasági részarányának megugrása és a Reagan–Bush-kormányzat mesterkedései hatására.

A legjobb, ami a baloldallal megtörténhetne, az az volna, ha az egyetemi professzorok visszatérnének az osztályharchoz, valamint ha a dolgozói érdekképviseltek oldalán feloldozást kérnének a hatvanas években elhatalmasodott értelmetlen és lapos amerikaellenes retorika miatt. Ezzel nem azt kívánom mondani, hogy az elmúlt 25 év köldöknéző egyetemi politizálása és a befelé fordulás teljességgel értelmetlen lett volna. Az amerikai egyetemi élet a hetvenes évekhez viszonyítva sokkal jobb lett – morálisan emelkedett. A fent jelzett „nyomulás” révén lényegesen megjavult a nők, a homoszexuálisok–leszbikusok, afroamerikaiak és iberoamerikaiak egyetemi pozíciója. Rájuk várna most az a szerepvállalás, hogy az amerikai társadalom többi szegmentumát is segítsék.

Ennyiben a hagyományos baloldali politizálás egyetemi forrásai kimerültek. Itt az ideje, hogy új életet leheljünk azokba az együttműködési formákba, amelyek a nagy gazdasági világválságtól egészen a hatvanas évekig elterjedtek voltak és azt célozták, hogy akadályozzák a gazdagokat abban, hogy semmibe vegyék a többieket. Ha a munkavállalói érdekképviseletek segítenek ebben a politológiai megújulásban, akkor újra egymásra találhat a munkásmozgalom és az értelmiség. Ekkor együtt talán közelebb vihetnénk országunkat a legjelentősebb társadalmi célok, így mindenekelőtt az osztály nélküli társadalom célja felé. Ezért harcol az amerikai szakszervezeti mozgalom ma, és ezért haltak meg egyes képviselői, korábban.

Fordította: Kelen András